

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
**Sivil Toplum Kuruluşları
Eğitim ve Araştırma Birimi**

Küreselleşme ve Sivil Toplum
Prof. Dr. Jan Aart Scholte, Prof. Dr. Fuat Keyman

Sivil Toplum ve Demokrasi
Konferans Yazıları no 10, 2005

Çeviren: Nur Deriş Ottoman

Yayına Hazırlayanlar: Nur Deriş Ottoman, Arzu Pekin

Kaset Çözümü: Volkan Yılmaz, Dilara Demir, Arzu Pekin

Jan Aart Scholte: Konuşmama yeni öğrendiğim iki Türkçe kelimeyle başlayayım: Te-şek-kür-ede-rim ve kü-re-sel-leş-me? “Globalisation” için böyle diyorsunuz değil mi? Beni dinlemeye geldiğiniz için çok teşekkür ederim, ben de sizi dinlemekten mutluluk duyacağım. Öncelikle biraz anlamaya çalışayım: Siz Sivil Toplum Kuruluşlarından mı geliyorsunuz? Bu üniversitede ve başka üniversitelerde okuyan öğrenciler misiniz? Küreselleşme sizin üzerinde çalıştığınız bir konu mu? Evet de var, hayır da var. Ama bu terimi duymuşluğunuz var yoksa burada olmazdınız.

Değişik alanları ele almaya çalışacağım. Bugün üç şeyden bahsedeceğim: Birincisi, küreselleşmeyi ben nasıl anlıyorum? Çünkü insanlar değişik şekilde algılıyor bunu. İkincisi, yönetişimde ortaya çıkan değişimlerin, günümüzde hızlandırılmış küreselleşmenin ne şekilde meydana geldiği. Üçüncüsü, demokrasinin eksiklikleri. Bu küresel işler bağlamında günümüzde yönetim alanındaki demokrasi açıkları.

Yarın bunu izleyen bir atölye çalışması olacak ve bu atölye çalışmasında demokrasiyi küreselleşme bağlamında daha çok inşa etmek konusunda ne yapabileceğimizi ele alacağız. Ancak bugün ele alırsam çok uzun sürer. Bugün daha çok sorunları konuşacağız. Yarın da, bende bir çözüm olmadığına göre sizler bana söyleyeceksiniz ne yapmamız gerektiğini.

Evet, küreselleşme, Ben küreselleşmeyi dünyanın neresinde olursa olsun insanlar arasında artan bağlantılar olarak algılıyorum. Yani bunu gezegen çapında bir bağlantılılık olarak algılıyorum. Küre derken, bildiğimiz fiziksel anlamıyla bütün yerküreyi kastediyoruz. Bütün yerkürede insanların bağlantılarının artması, teknolojik bakımdan, hukuki bakımdan, kültürel bakımdan, psikolojik bakımdan bizlerin birbirimizle dünyanın herhangi bir yerinden başka bir yeri ile bağlantı kurmamız bizim daha küresel bir dünyada yaşadığımızı belirtiyor. Demek ki küreselleşme toplumsal hayatın yeni bir mekan düzenlemesi anlamına geliyor. Başka bir deyişle, içinde yaşadığımız coğrafya farklılaşıyor. Tek tek ülkelerden oluşan, ülkeler arası ilişkilerle belirlenen bir dünyadan, dünyanın bir bütün olarak kendi başına bir sosyal arena haline geldiği bir dünyaya doğru hareket ediyoruz. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler ile, yani tek tek uluslar arasındaki ilişkiler ile küresel ilişkiler, yani dünyada bir bütün olarak varolan ilişkiler arasında değişiklikler var.

Yeterince soyutlama yaptım. Biraz somuta indireyim. Bu küresel ilişkileri toplumsal hayatın pek çok alanında görebiliyoruz. Ben dün öğleden sonra Britanya'dan uçakla geldim. Bu da küresel ulaşım demek. Yani fiziksel olarak dünyanın değişik 2 noktası arasında 24 saat içerisinde gidip gelebilmek: bu son 30-40 yıla özgü yeni bir olgu. Tabii böyle bir yolculuktan sonra kendinizi pek iyi hissetmediğiniz de olur ama her neyse... Ben bu küresel ulaşımdan sonra İstanbul sokaklarında dolaştım ve her yerde küreselleşmeyi içime çektim. Yaptığım ilk iş havaalanında bir telefon kartı almak oldu. Küresel iletişim ile İstanbul'da, sokakta herhangi bir kabinli telefonda eşime, sağ salim vardığımı haber verebilirim. Aslında İngiltere'de Midlands'da oturan eşime telefon etmem ile 3 dakika sonra İstanbul'a vardığımı bildirmek için Yiğit'i İstanbul'daki cep telefonundan aramam arasında bir fiyat farkı vardı. Birincisi daha ucuzdu. Yani burada uzaklığın bir önemi yoktu. Küresel iletişimde aslında uzaklıkların hiçbir anlamı yok.

Küresel üretim: mesela hava alanından otele gitmek için bindiğim taksi bir Renault idi. Muhtemelen parçaları değişik ülkelerde imal edilmiştir, değişik yerlerde monte edilmiştir. Dolayısıyla Renault bir Fransız arabası olarak bilinmesine rağmen aslında küresel bir araba. Otele geldim, çarşıya çıktım bir şeyler yemek için. Kedime verdiğim Whiskas yemeğini burada da buldum. Aynı küresel yiyecek maddelerinin aynı küresel mağazalarda satıldığını görüyoruz. Yanlışlıkla Kadıköy'e gittim. Küreselleşme merkezli İstanbul'dan çıktığımı sanıyordum ama hayır. Vapurdan iner inmez bir Carrefour gördüm. Dolayısıyla küresel pazarlar, küresel kuruluşlar bankalar. HSBC'nin bir şubesi var otelim yanına. Birkaç gün önce İngiltere'de bir mağaza kredi kartımı mahvettiği için onu kullanamadım ama dünya çapında 1.000.000 ATM'ye bağlı olan banka kartımla sayesinde para çekebildim.

Küresel ekolojik sorunlar: Bugün Açık Radyo'daki programda da çok bahsettim küresel ısınmadan. Bu da bir küresel olgu. Bundan elli yıl önce o kadar sözü edilmezdi. Siz uyandığınız andan şu ana kadar gününüzü nasıl geçirdiğinizi düşünecek olursanız, kim bilir küreselleşme kaç kere yüz yüze gelmişsinizdir. Ancak küreselleşme nedeniyle bu hepimizin geçirdiği küresel deneyimler annelerimizin, babalarımızın anneannelerimizin, dedelerimizin biz yaşlarımızdayken geçirdiklerinden çok farklıdır. Çünkü çok farklı bir sosyal mekandayız artık, sosyal alanımız değişti ve bu mekanda annelerimizin babalarımızın aklına bile gelmeyecek belki de hiç

düşünmedikleri tarzda düşünürüz. Bizim toplumsal hayal gücümüz artık küresel bir hayal gücüdür. Dünyayı da insanlığı da adeta eviniz gibi düşünürsünüz artık, başka kuşaklar için kesinlikle söz konusu olmayan bir şeydi bu. Dolayısıyla küreselleşme aynı zamanda küresel bir bilinç demek. Yani, dünyayı bir sosyal mekan olarak tasarlamak ve tasavvur etmek mümkün. Küreselleşmenin her şey olduğunu düşünmenize yol açmadan önce birkaç konuya da değineyim. Araştırmacılar hep kendi ilgilendikleri özel alanın “her şey” olduğunu düşünürler ya...

Ülkelerin, yerel birimlerin ve toprak parçalarının artık tek başına anlamı yok. Toprağa dayalı devletler, hükümetler hala çok önemli tabi. Toprağa bağlı kimlikler çok önemli. Ben size kimsiniz desem, tabii ki Türküm diyeceksiniz,yani bir Türk anayurduna gönderme yaparak. Bazıları, ‘hayır’ diyor. Siz Hollandalısınız diyorlar, ben de mecburen kabul ediyorum, “evet Hollandalıyım” diyorum. Toprağa bağlı kimlikler, coğrafyalar, uzaklıklar hala var. Küresel bir toplumda olsak da bu sınırlarla belirlenen toprakların olmadığı anlamına gelmiyor. Bu, tanımlardan biri. Burada küreselci bir yaklaşım içinde değilim. Yani, her şey küreseldir ve küresel olmayan hiçbir şeyin önemi yoktur demiyorum.

İkinci bir tanım yapmak gerekir: Küreselleşme eşitsizdir. Küresel mekanlar ve ilintiler bazı yerlerde, bazı ülkelerde, bazı ülkelerin bazı bölgelerinde diğerlerine kıyasla çok daha fazla hissedilir. Mesela İstanbul’da doğudaki bazı şehirlerden çok daha fazla hissedilir. Ayrıca sınıfsal olarak da farklılık arz eder. Orta sınıflar daha fazla küresel bağlantılar içindedir. Kısacası, herkes için aynı değildir bu küreselleşme bağlamı.

Üçüncü bir tanım, kültürel çeşitlilik sürüyor hala. Başka bir deyişle, küreselleşme bazılarının iddia ettiği gibi homojenleşme, hatta evrenselleşme de değildir. Tabii ki küreselleşme süreci içinde yaşanan pek çok kültürel yıkım var ama birçok kültürel yeni yaratım da var ve pek çok kültürel çeşitlilik de var. Mesela, pek çok mikro-ulusal hareketi ve yerli halk hareketini düşünün. Küreselleşme zamanında bunlar ulus-devletin daha milliyetçi, daha milliyetçi, daha toprağa bağlı, daha devletçi bir dönemine kıyasla çok daha güçlü olarak ortaya çıktılar. Dolayısıyla, bir kültürel homojenleştirme, özellikle de bir Amerikanlaştırma, batılılaştırmadır demiyorum. Yanlış anlaşılacak istemem, mesela Amerikanlaştırıcı güçler, bunların arasında çok baskın bir eğilim olarak var. Ama bunlar ille de, küreselleştirmeye içkin unsurlar değil.

Küreselleşmeyle ilgili tanımlara baktığımızda söylenecek iki şey daha var. Bana göre birincisi, sürecin kendisi normatif olarak nötr bir süreçtir. Bununla şunu kastediyorum; insanlar arasında daha fazla küresel bağlantı olması bizatihi iyi ya da bizatihi kötü bir şey değildir. Önemli olan, bununla nasıl baş ettiğimiz, bunu nasıl yönettiğimiz ve nasıl seçimler yaptığımızdır. İşte normatiflik burada işin içine giriyor. Dolayısıyla, bence küreselleşme karşıtı ya da yandaşı olmak bir anlam ifade etmez. Belli küreselleşme şekillerine karşı ya da onlardan yana olmak şeklinde düşünmeliyiz, çünkü farklı küreselleşme türleri mümkündür ve ne tür bir küreselleşme istediğinize siz karar verirsiniz. Bu bakımdan, küreselleşme liberalleşme değildir ya da bazılarının dediği gibi neo-liberalizm değildir. Neo-liberalizm ya da liberalizasyon, küreselleşmenin belli bir yol izlemesi gerektiğini söyler ve bu yolu izleyerek devletin ticarete, yatırıma (buna göçmenlik olgusunu da katabiliriz ama genellikle göçmenlere uygulanmaz) yönelik olarak dayattığı her türlü sınırlamanın ortadan kaldırılması gerektiğini ve serbest pazara kapıların açılması gerektiğini söyler, özelleştirme ve deregülasyon olmalı der. Ancak bu, tanımı gereği küreselleşme değildir, küreselleşmeyi gerçekleştirmenin bir şeklidir. Biz bu tür küreselleşmeye karşı mıyız, yoksa ondan yana mıyız, biz karar veririz. Ancak böyle derken “küreselleşmeden yanayım” ya da “küreselleşmeye karşıyım” demiş olmuyoruz. Bu, kulağa biraz muğlak bir ifade gibi gelse de...

Birkaç yıl önce küreselleşme karşıtı hareket diye adlandırılan şeyden çok bahsedildi. Pek çok protestocu Dünya Ticaret Örgütü'ne, G7 grubuna, IMF ve Dünya Bankası'na karşı harekete geçti. Bunların küreselleşme karşıtı olduğu iddia edildi. Ancak bugün bu kişilere baktığımızda, kendilerini “başka” bir dünyacı insanlar olarak tanımlıyorlar yani alternatif, farklı tür bir küreselleşmeden yanalar, farklı türden küreselleşmelerden yanalar. Küreselleşmeye karşı değiller aslında. İnsanlığı, ya da gezegendeki insanları birbirine bağlamak için aralarında farklı yöntemler benimsenebileceğinin bilincine varmış insanlar bunlar. Liberalleşme ve neo-liberalizm, bunu gerçekleştirmenin yollarından sadece biridir.

Bu da küreselleşme konusunu kapatmadan önce, beni son noktaya getiriyor. Bu bir seçim meselesiye o zaman siyasi bir konudur. Küreselleşmenin apolitik olan hiçbir yönü yoktur. Hatta çok teknik gibi görünen bir konuyu ele alacak olsak bile: mesela, ilk meridyen nerede belirlenecek diye düşünüldüğünde, yani boylamların ve zaman

dilimlerinin hesaplanmasına yarayacak referans çizgisinin oluşturulması konusu. Muhtemelen siz “Ne var yani? Bu bir teknik kolaylık sağlama konusudur” diyeceksiniz. Ancak bu konu 19. yüzyılda İngiltere ve Fransa arasında önemli bir tartışmaya neden olmuştu. Bu ilk meridyen Paris’ten mi, yoksa Londra’nın yakınında bulunan Greenwich’ten mi geçecekti? O zamanın egemen gücünün kim olduğunu hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla, meridyen Greenwich’ten geçti. Görüldüğü üzere, her şey siyasi. İktidarla, iktidar mücadelesiyle, onu ele geçirmekle, hükmetmekle ilgilidir küreselleşme ve bunu, yaptığımız her seçimle ilgili olarak akılda tutmak gerekir.

Birinci kısmın sonuna gelmiş oldum. Benim küreselleşmeyi nasıl gördüğüm, nasıl tanımladığım konusuna değindim. Siz bu konuda farklı düşünüyor olabilirsiniz, o zaman siz de fikrinizi söylersiniz, bunda bir sorun yok.

Şimdi yönetim konusuna gelem. Toplumsal ilişkiler her zaman düzenlenir, her zaman kurallar vardır ve bu kurallar sosyal hayatımızı yönetme şeklimizi belirler. Bazen kuralları çiğneyebiliriz ama kuralları çiğnememiz bile o kuralların varlığının bir kanıtıdır. Daha küresel bir dünyada kurallar vardır ve kuralları oluşturmamızın bir şekli vardır. Burada küreselleşme sadece coğrafyanın çağdaş dünyada nasıl görüldüğüyle ilgili bir konu değildir, dünyanın nasıl yönetildiğiyle de ilgili bir konudur. Eğer, hızlandırılmış yoğun küreselleşmenin 50 yıl öncesine giderseniz, yönetimden hükümet diye söz edebilirsiniz. İki kelime birbirinin yerine geçebilirdi. Çünkü ‘yönetişim’ o zaman ‘devlet’ demektir. Buna bir anlamda “devletçi” bir yönetim şekli de diyebiliriz. Toplumsal hayattaki her türlü kural esas olarak kaynağını devletten alıyordu.

Ancak bugünkü dünyaya bakacak olursak ve toplumsal ilişkileri yöneten kuralların nereden geldiğini sorarsak, hala devletten kaynaklanıyor tabii. Mesela, vizemi almak için İstanbul hava limanında uzunca bir süre kuyrukta bekledim, pasaport kontrolünde uzun süre bekledim. Devletler insanlar değildir, ancak devletler, bazen farkında olmadan, hep bize ne kadar önemli olduklarını hatırlatmak isterler. Çünkü ne zaman sınırlarına gelsek, bizi bekletirler, üstelik sırtlarında bir üniformayla bekletirler.

Bir seferinde başımızdan gayet üzücü bir olay geçmişti. Ailemden birinin vizesi olmadığı için, pek de bulunmak istemediğimiz bir ülkede birbirimizden ayrı düşme durumunda kalmıştık. Devletler ağırlıklarını koymaya devam ediyor.

Daha küresel bir dünyada yönetim devletçi değildir, çünkü yönetim bundan daha fazla bir şeydir ama gene de devletler önemlidir. Bundan 10 yıl önce, pek çok kimse “küreselleşme devletin sonudur” demişti. Bunlarla ilgili pek çok yayın görebilirsiniz. ‘Devletin sonu’, ‘devletin geriye çekilmesi’, ‘devletin çöküşü’, ‘devletin köhneleşmesi’ gibi pek çok başlık vardı o zaman. Kendisine saygısı olan herhangi bir akademisyenin artık böyle şeyler söyleyeceğini sanmıyorum. Ancak değişik türden devletler var. Devlet de değişti. Devlet davranışının küresel bir dünyada nasıl bir değişim eğilimi gösterdiğini de anlatabilirim. Bu konuya girmeden önce bir saptama yapayım. Devletler önemli derken, acaba bazı devletler daha mı önemli sorusu da geliyor. Bence hiç kimsenin “bir Bolivya devleti ile bir Alman devleti küreselleşmeyi biçimlendirmede eşit ağırlığa sahiptir” diyeceğini zannetmiyorum. Devlet önemini yitirdi derken bütün devletlerin eşit olduğunu düşünmek bir yanılsamadır. Peki birbirlerinden nasıl farklıdır devletler? Bu devletlerin farklı olmaları, Westphalia Antlaşmasındaki anlamıyla egemen olmamalarında yatar. Klasik geleneksel Westphalia antlaşması (1648), özel bir egemenlik anlayışı getirir. Buna göre, her devlet kendi topraklarının ve nüfusunun tek ve mutlak hakimidir. Bu tip bir egemenlik artık gittikçe küreselleşen bir dünyada hiçbir devlet için geçerli değildir, George Bush’unki dahil. Daha fazla ABD doları, ABD dışında ABD içinde olduğundan çok daha fazla dolaşüyor. ABD yönetimi, Federal Rezerv artık ABD’de para arzını kontrol etmiyor, çünkü dolar artık dünyanın her yerinde dolaşan bir küresel döviz haline geldi. ABD çok güçlü bir devlet olabilir, ancak Westphalia anlamında artık egemen bir devlet değildir. Çünkü artık ABD devletini de, bütün gücüne rağmen, kontrol edemiyor. Kendi topraklarını da etkileyen küresel, ekolojik değişimleri de tek başına kontrol edemiyor. Daha pek çok örnek verilebilir. Dolayısıyla, maddi anlamda eskisi gibi egemenliği uygulayamıyor devletler.

Devletlerin davranışı konusundaki ikinci bir değişiklik var, sanırım bu artık Türkiye’de de görülüyor. Devletler artık farklı seçmen gruplarına hitap ediyor, küresel seçmen gruplarını da hedefliyorlar, ulusal olanların yanı sıra. Eminim Türkiye devleti de, pek çok devlet gibi, küresel iş yapma konusuna çok vakit ayırıyordur. Hatta bazen,

küresel iş dünyasının çıkarlarını kendi ülkesinin çıkarlarından daha çok önemseydiği oluyordur. Bunu her ülke yapıyor. Onun için Türkiye devletinin de böyle yaptığını varsayıyorum. Aynı şekilde, pek çok devletin küresel sivil toplum örgütlerine daha fazla zaman ayırdığını, onları daha iyi dinlediğini görüyoruz: Greenpeace'e, istemeden de olsa Uluslararası Af Örgütü'ne daha fazla kulak veriyorlar. Yani şunu söylemek istiyorum: devletlerin, ulusal bazı seçmen grupları dışında muhatapları var ve bunlara kulak vermeleri gerekiyor. Mesela devletler IMF'yi de dinlemek zorunda. Sanırım siz Türkiye'de birkaç yıl önce bunun farkına vardınız. Bunlar, çok taraflı hükümetler arası organlar. Mesela, Avrupa Birliği bölgesel bağlamda Türkiye devletinin hareket tarzında değişikliklere neden oluyor.

Bugün devletler, 50-60 yıl öncesine göre devletler çok farklı çünkü çok farklı seçmen gruplarına hitap ediyorlar. Özellikle Batı Avrupa'da bazı insanlar küreselleşme refah devletinin sonu mu diye kaygı duyuyorlar. Bu çok büyük bir tartışma. Bu konuda çok geniş bir literatür var ve şu anda varacağımız sonuç şu: küreselleşme refah devletinin sonu anlamına gelmiyor ya da devletin insani ihtiyaçlara cevap verme zorunluluğunu ortadan kaldırmıyor. Bu aslında devletin yapmayı tercih ettiği siyasi seçimlere bağlı. Tabii, şunu da görmek lazım. Bazı devletler seçim yapma konusunda diğerlerinden daha özgür.

Devlette küreselleşmenin yol açtığı bir başka değişiklik de değişik savaş yapma biçimleri, değişik şekillerde askeri operasyonlar, değişik askeri teknolojiler, casus uydular, çevik güçler vs. Ayrıca, devletler çok daha fazla iç savaşlara girme eğilimi gösteriyor küreselleşen dünyada. Çünkü küreselleşen dünyada, devletlerdeki parçalanmaya ve bölünmeye daha çok tanık oluyoruz. Burada devletler askeri güçlerini başka devletlere uygulamak yerine içeriye yöneliyorlar. Bunun giderek arttığını görüyoruz.

Devletlerde birçok değişiklik var. Bir tanesi de -belki bunun farında olmayabilirsiniz- devletler ötesi ağlar kurmada artış. Bu ne demek? Resmi kişilere, memurlara, askeri personele, bürokratlara baktığımızda, mesela Türkiye devletinde, bunların başka devletlerdeki meslektaşlarıyla çok daha fazla ilişkileri olduğunu görürsünüz. Mesela Türkiye'de çevre düzenlemesi yapanlar, Türkiye'deki diğer bakanlıklardan, başka Türk görevlilerden çok, uluslararası çapta çevre düzenleyici kurumlarla ilişkilere

sahiptir. Sınırlar ötesi suç konusunda devletlerin birbirleriyle çok yakın ilişkide olan polisleri vardır. Sağlık görevlileri, hastalıklar konusunda başka ülkelerin sağlık görevlileriyle çok daha sık görüşüyor. Finans dünyasının düzenleyicileri birbirleriyle ülkeler arası ilişkilerde kendi ülkelerindeki yetkililere –mesela Çevre Bakanlığındaki yetkililere- olduğundan daha yakındır. Küresel finans nedeniyle finans dünyanın her tarafına yayılıyor

Bütün bunlar devletin parçalanmasının bir ifadesi. Devletin değişik parçalarının başka devletlerin değişik parçalarıyla ilişki içinde olması sonucu devletler ötesi bir ağ kurulmasından söz ediyoruz. Bu her gün , her an yaşanan bir ilişki. Bunu gazetelerde okuyor musunuz? Pek değil.

Başka bir konu da daha küresel bir dünyada yönetimin çok ölçekli olması. Yönetişim çoklu bir ölçekte meydana geliyor. Bu çok fiyakalı bir laf gibi gelebilir ama aslında anlatmak istediği şey gayet basit. Yönetişim eşzamanlı olarak yerel ölçekte, devlet ölçeğinde, makro-bölgesel ölçekte (AB, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi) ve dünya ölçeğinde, gezegen ölçeğinde, küresel ölçekte meydana geliyor. Yönetişim bütün bu ölçeklerde eşzamanlı olarak ortaya çıkıyor. Bu da koordinasyonla ilgili her türlü soruyu gündeme getiriyor. Çünkü aynı anda bir arada işlerliği olan o kadar çok yönetim mekanı var ki, bu anlamda devletçi yönetimden çok-merkezli yönetime geçişten söz edebiliriz. Değişik yerlerde varolan yönetimler aynı anda varolabiliyor ve bunların arasında çok yoğun ağlar bunları aynı anda birbirlerine bağlayabiliyor. Size bir örnek vereyim: Türkiye’de birkaç yıl önce geçirdiğiniz mali kriz sırasında yerel yönetimler bu krizin birtakım mali sonuçlarıyla ilgiliydi, ulusal hükümet bunlarla ilgiliydi. Bu Türkiye için çok geçerli değil ama bölgesel kurumlar da bu durumdan kaygılıydı. uluslararası ihtilafların çözümüyle ilgili kuruluşlar, IMF ve Dünya Bankası da çok kaygılıydı. Dolayısıyla Türkiye’deki mali krizi kim yönetiyordu, bunun üstesinden kimler gelmeye çalışıyordu diye sorarsanız, pek çok yerde pek çok kişi ve kurum diyebiliriz. 50-60 yıl öncesinin devletçi dünyasında değiliz artık.

Son nokta da şu: sadece çok ölçekli yönetim olmakla kalmıyor, özel yönetim de var. Bu noktada kaşınızı kaldırıp, “Bir dakika, yönetim demek kamu sektörü demektir” diyebilirsiniz. Ama düzenleme, özel kuruluşlar aracılığıyla da olabilir, ille kamu alanında olması gerekmiyor. Giderek daha çok sayıda düzenlemenin de özel

alanlarda ve pazar-temelli kurumlarda gerçekleştiğini görüyoruz. Bir rnek vereyim: herhalde şirketlerin sosyal sorumluluğundan söz edildiğini duymuşsunuzdur. Burada şirketler “artık bundan böyle toplumsal konularda, evre konusunda, insan hakları konularında daha düzgün davranacağız” diyor. Bu zel bir düzenleme. Yani bir şirket karar veriyor ve “kuralları biz koyarız, biz uyarız. Bunları kendi başımıza da koyarız, başka şirketlerle birlikte de” diyor. İşte bu özel bir düzenleme. Ford Stewardship Council diye bir şey var mesela. Burada, ormanlardan elde edilen kerestenin, ancak yerine sürdürülebilir bir ağaçlandırma yapıldığı takdirde kullanıldığına dair sertifika veriyorlar. Tamamen devletin dışında bir tasarruf. Mesela, finans alanına bakalım. Burada Derivatives Policy Group diye bir şey var, yani türevler. Hiç duydunuz mu böyle bir şeyi? Niye duymuş olasınız ki? Ama şu anda 178 trilyon dolarlık türev sözleşmesi yapılmış durumda. Yani bu, dünya gayri safi yurtiçi hasılasının altı katı.

Burada yönetici derivatif pazarlarla ilgili kurallar doğrudan doğruya özel kurumlar tarafından belirleniyor. Mesela ICANN, bir internet kuruluşu... Katılımcılara sormak isterim: ICANN adını ne kadar duydunuz? Bir, iki... evet birçok katılımcı grubundan daha iyi durumdasınız. Bu, internetteki domain isimlerini, yani alan isimlerini yöneten bir kuruluş. Mesela www.bilgi.edu.tr gibi. Siz kendiniz bunu icat edemezsiniz. Bunun onaylanması gerekir bir kurum tarafından. O içi yapan kurum da ICANN'dir. ICANN karar verir buna. Yani, www.georgebushtannefretediyorum.com diye bir web sitesi kuramazsınız. Belki kurabilirsiniz ama bir kurun bakalım, ne olacağını görürsünüz. Böylece ICANN'in kim olduğunu keşfedebilirsiniz. Dolayısıyla bu tarzda çok sayıda özel düzenleme var. Evet bütün bunlar ortaya oldukça kafa karıştırıcı bir resim çıkartıyor. Bugün için söyleyeceğim son sözler bunlar olacak.

Yarın da özellikle sivil toplum kuruluşlarının bu duruma nasıl daha fazla demokrasi ile cevap verebilecekleri konusunu ele alacağız. Ancak bunu yapmadan önce bugün demokratik bir durumda olmadığımızı tespit etmek önemli. Bu çok merkezli yönetişim daha küresel bir dünyada herhangi bir demokratik kriterle ayakta duramaz benim düşünebildiğim anlamda. Bir adım geri atalım, peki demokrasi ile neyi kastediyoruz? Yönetişim ancak karar verme yetkisi halkta olduğu zaman, kamuda, yani demos'ta olduğu zaman demokratiktir. Demokrasi, halkın halk tarafından yönetilmesidir ve bu halk bu demokraside yapılan düzenlemelerden etkilendiği lde ve bunlar hakkında karar verebildiği lde demokratiktir. Eğer demokratik yönetişim varsa o zaman

kararlar ortaklaşa alınıyordur, yani işin içinde olan herkese tarafından ortaklaşa alınıyordur. Demokratik yönetim, insanların eşit bazda kararlar aldıklarının bir kanıtıdır. Yani işin içinde olma konusunda insanlar eşit olanaklara sahiptir. Demokrasi, özerklik demektir, siyasi süreçlerde insanların ne zaman ve ne şekilde dahil olacaklarına karar vermeleri demektir. Demokratik yönetim, açıklık demektir, saydamlık demektir, insanların kimlerin karar verdiğini, ne zaman ve hangi süreçlerde karar verdiğini ve ne sebeplerle karar verdiğini görebilmeleri demektir. Ayrıca bugünkü küresel ilişkilerin ne şekilde meydana geldiğine ve demokrasiye bakacak olursanız bunların birbirine uymadıklarını görürsünüz.

Neden bu böyle? Birincisi, geleneksel olarak demokrasinin modern geleneksel anlayışı devletçi olagelmıştır, devletçi bir liberal demokrasi anlayışıdır. Yani insanlar şöyle demiştir: eğer kendi kaderini tayin eden bir ulus kendi devletini seçerse demokrasi vardır ve bu devleti denetleyebilirse vardır. Yani periyodik olarak yapılan ve özgür diye adlandırılan seçimler vardır, rekabetin olabildiği seçimler vardır ve bu devletteki belli başlı yönetim odaklarına seçilebilecek insanlar vardır. Bunun yanı sıra hukuk devleti olduğu, partizan olmayan sivil ve askeri kamu hizmetleri olduğu, bağımsız bir medya olduğu, canlı bir sivil toplum ve herkes için eşit bir kamu eğitimi olduğu varsayılır. Bütün bunlar varsa bir ülkede onun devletiyle ilgili olarak varsa demokrasi de vardır. Zaten son senelerde insanlar demokrasiye ulaşmak için çabalarken bütün bunların gerçekleşmesi için mücadele ediyordu. Yani Şili olsun, Türkiye olsun, Britanya olsun ya da başka devletler olsun, bunlar öyle bir şekilde yönetilsin ki bütün bu kıstaslara uygun olsun. İnsan hakları , hukuk devleti, özgür seçimler, partizan olmayan sivil ve askeri kamu hizmetleri, bağımsız ana akım medya, canlı bir sivil toplum, bu tür toplantıların yapılması. İşte o zaman demokratik bir toplum var demektir. Ancak benim argümanım da şu: giderek küreselleşen bir dünyada bu türden bir çok-ölçekli yönetim artık yeterli değil. Birkaç nedenle yeterli değil. Biraz önce bunun bir noktasına değindim. Çünkü yönetim artık sadece devletçi değildir, birçok alanı içermektedir ve devletler eskiden olduğu gibi davranmıyorlar. Bunlardan vazgeçelim ve parlamentoyu çöpe atalım, medyayı çöpe atalım demiyorum. Kesinlikle hayır. Ancak bütün bunların yeterli olduğunu düşünüyorsanız o zaman çok büyük hayal kırıklığına uğrarsınız.

Peki buradaki eksiklikler nedir. Üç alanı belirleyelim: Yurttaş cehaleti, kurumsal başarısızlıklar ve yapısal eşitsizlikler. Birinci nokta aslında biraz önce tanıtıldı. Size I-can'i sordum, hemen kimse bilemedi ne olduğunu. Yurttaşlar içinde yaşadıkları koşulların bilincinde değilse nasıl bir demokratik yönetim olabilir. Bir demokraside insanların kendilerini yöneten yönetişimin bilincinde olmaları gerekir. Bu yönetişimin nasıl işlediğini ve nasıl hesap verir olduğunu bilmeleri gerekir. Zaten böyle olmazsa nasıl katılabilirler ki bu yönetişime? Ancak sorunumuz şu: geliştiği şekliyle yönetim hakkında pek bir şey bilmiyoruz.

Küreselleşme ve yönetimdeki değişikliklerle ilgili sözünü ettiğim tespitler hemen hiçbir okulun programında, herhangi bir yerde bulunamaz çünkü yurttaşlık dersleri (eğer bir okulda hala varsa) yönetimden yönetmiş gibi söz ediyor, yani eski tarzdaki devletçi yönetimden. Hatta çocuklar bile daha küresel bir dünyada doğup büyüdükları halde demokratik olması gereken yönetişimin ne olduğunu bilmiyorlar. Üniversiteler de daha iyi bir durumda sayılmaz bu bağlamda. Burada olduğumuz ve gayet de iyi bir durumda olduğumuz halde. Ayrıca, ana akım medyaya bakalım. İnsanların eğitimi esas olarak ana akım medyadan kaynaklanıyor okulun dışında. Ana akım medya ise küreselleşen dünyada bir bütün olarak ne olup bittiğini bize söylemiyor. Bugün bu gazeteyi aldım: Turkish Daily News. Türkiye'deyken haber alma yöntemim bu, İngilizce yayınlanıyor çünkü. Bu da başka bir küreselleşme belirtisi. Birleşmiş Milletler medyanın göz ardı ettiği pek çok tayin edici konuyu ele alıyor ve bunların çoğu da küresel konular: kadınlara karşı şiddet, göz ardı edilen pek çok savaş vb. Medya, verdiği haberler ve bilgilerle hem niteliksel hem de niceliksel olarak bizi yeterince aydınlatmıyor. Hükümet kuruluşları da , yönetime bağlı kuruluşlar da bizi yeterince eğitmiyor. Burada durum biraz daha iyileşti eskisine kıyasla. Ancak IMF'nin gerçekten nasıl işlediğini bilmek istiyorsanız IMF'nin web sitesine girip az çok bir şeyler öğrenebilirsiniz; tabii İngilizce biliyorsanız, ekonomide bir doktoranız varsa ve bir takım başka niteliklere de sahipseniz... Ama tabii durum eskisine göre daha iyi. Mesela ben 1996 yılında IMF ile ilgili araştırma yapmaya başladım. O zaman bir personel listesi dahi yoktu, bir organigram dahi yayınlamıyorlardı, yani nasıl örgütlendiklerini gösteren bir örgütlenme şeması yoktu. Dolayısıyla şimdi on yıl öncesine göre çok daha iyi bir durumdayız ama hala yeterince şey bilmiyoruz çünkü yönetim kurumları nasıl çalıştıkları hakkında bize bilgi vermiyor. Birinci sorun bu, yurttaş cehaleti. Dolayısıyla, eğer daha demokratik bir

küreselleşme istiyorsak yapmamız gereken şeylerden biri bu konuda kendimizi eğitmek, öğrenmek.

İkinci konu ise kurumsal başarısızlıklar. Yönetişim kurumlarının ne şekilde karar verdiklerine bakacak olursanız yeterince kamu katılımı olmadığını ve nasıl çalıştıkları konusunda kamuya hesap verme diye bir şeyin olmadığını görürsünüz. Biz –evet, biz terimini kullanmamalıyım aslında, pek milliyetçi bir kullanım oldu- bizim Britanya’da birkaç hafta önce bir seçim yapıldı ve bu seçim kampanyası sırasında küresel konularda hemen hiçbir tartışma olmadı. İnsanlar (yani siz) temsilcilerinizi seçtiğiniz zaman, zaten onları parlamentonuza seçerek küresel yönetime katılmış oluyorsunuz, diyorlar. Benim oturduğum kasabanın sevgili yurttaşları bir kez bile küresel iklim değişikliklerinden, küresel ekonomiden ya da küresel kültürel korumadan söz etmediler. Biz yerel okullarımızdan söz ettik, sağlık merkezinden söz ettik vs. Dolayısıyla Britanya ulusal seçimlerinin küresel siyasetlerle ilgili bir referandum olduğunu söylemek gerçekten bir saçmalaktır. Sanırım Türkiye için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Nereye oy vereceğiniz konusunda parti içi tartışmalara, parti bildirgelerine, kendi tartışmalarınıza bakacak olursanız küresel konuların gündeme geldiğinden pek kuşkuluyum. Bu nedenle seçim siyasetiyle bu iş yürümüyor. Peki kimi seçeceksiniz? IMF’de bir parlamento yok –hani bir seçim yapılacak olsa. Avrupa Birliği’nde bir parlamento var, hatta iki parlamento var, Orta Amerika’da da bir parlamento var. Guatemala’da yaşıyorsanız şanslı sayılırsınız. Ama onun dışında devlet-üstü kurumlarla ilgili parlamenter seçimler yok. Dolayısıyla seçim siyasetin burada bir işlerliği yok.

Bir kez yasama organı yerleştikten sonra (tamam peki, biz onları seçerken bu konuları konuşmamıştık ama) yasamaya seçilenler bir kez iş başına geldiklerinde artık kendi devletlerinin küreselleşme konularına bağlı olarak nasıl bir yönetim içinde olduğu konusunda demokratik bir denetim uyguluyor olabilmeliler. Ama böyle bir şey olamıyor pek. Sağ olsunlar, pek çok parlamenter zaten küreselleşme konusunda kör cahil. Pek çok devlet Dünya Ticaret Örgütü’nün sözleşmesini imzaladı ve onayladı. Ama bu konuda hiçbir parlamenter tartışma olmadı. Dolayısıyla parlamentolar da bir yasama denetim gücü olarak işlerini yapmıyorlar.

Yargı: diyelim ki küresel siyasetin sizi nasıl etkilediği konusunda yargıya başvurmak istiyorsunuz. Bu da pek mümkün değil. Yargının temyiz kararları, ombudsmanlık, istinaf mahkemeleri, bir yurttaş olarak sizin küresel yöneticileri yargılatmanız için erişimi mümkün olmayan kurumlar. Ulusal çapta belki bunu yapabilirsiniz, yani teorik olarak, hükümeti def edebilirsiniz. Ama küresel yönetim odaklarının pek çoğuyla bunu yapamazsınız, bu da küresel bir sorun. Sivil toplum kuruluşlarına katılabilirsiniz, yarın bundan daha çok söz edeceğiz, sivil toplum kuruluşlarının yapabilecekleri işler var. Ama şimdiye kadar bu şekilde çalışan insanların toplamı çok küçük bir sayı arz ediyor ve sivil toplum oluşumlarının küresel yöneticileri etkileme olanakları da çok sınırlı. Tabii, böyle bir olasılık var ama gerçek bir olgu olmaktan uzak ve şimdilik bir olasılık olarak kalıyor. Bu sizi yeterince depresyona sokmuyorsa o zaman şunu söyleyelim: yurttaşlık eğitimiyle, kurumsal başarısızlıklarla ilgili sorunlar yetmiyormuş gibi aslında yapısal eşitsizliklerle ilgili sorunlar, üstesinden en zor gelinen sorunlardır. Demokrasiyi tanımlarken demokrasinin en temel niteliklerinden biri bundan etkilenen bütün insanların toplumun her alanında eşit katılım olanağına sahip olmasıdır demiştim. Küresel yönetim eşit fırsatlara sahip olmaktan ışık yılı uzaklığında. O kadar çok alanda yapısal eşitsizlikleri görmek mümkün ki: Bir kere ülkeler arasında bu eşitsizlikler var. İngiltere’de mi doğdunuz? Şansınız varmış! Butan’da mı doğdunuz? Vah vah! Tamamen keyfi bir durum. Bu gezegende doğduğunuz yer büyük ölçüde sizin küreselleşmeye, yönetime göreceli olarak söz geçirme şansınızı çok belirliyor. Bildiğim kadarıyla bunun pek demokratik olduğu söylenemez.

Peki, ülkenin şu bölgeleri şu kadar, başka bölgeleri de şu kadar söz sahibi olacak diye bir karar çıkarsanız bunun sonucunda bir devrim olur. Ama dünyada böyle yürüyor zaten işler. Evet gezegenin şu kısmındaki insanlar söz sahibi olacak ve diğer kısımlarındaki insanlar söz sahibi olamayacak deniliyor ve bu, kesinlikle kabul edilemez bir şey, hiç demokratik değil. Sınıfsal eşitsizlikler de var ayrıca ve bu yoksul ülkelerdeki zengin sınıfları da içeriyor. Bunun içersine yoksul ülkelerdeki daha zengin sınıfları da sayabiliriz. Ayrıca zengin ülkelerdeki yoksullar da yoksul ilkelereki zenginlere kıyasla çok daha fazla tecrit olabilirler. Dolayısıyla ülkeler arası eşitsizlik var demekle yetinmiyorum çünkü durum çok daha karmaşık. Ayrıca kadın erkek ayrımıyla ilgili eşitsizlikler var. Mesela küresel konularda yönetimin önderliğine baktığınızda kilit noktalarda yönetici konumunda kadınların çok az olduğunu görürsünüz. Tabii sekreterler perde arkasında pek çok şeyi idare ederler ama resmi

olarak yokturlar. Irksal hiyerarşiler de vardır. Tabii bunun istatistiği tutulmuyor ama IMF'nin koridorlarında gezerseniz insanların rengine bakarak orada kesinlikle ırkçı bir profil olduğunu görürsünüz.

Kültür: Modern batı kültürüne bağlıysanız o zaman küresel siyaseti etkileme şansınız, yerli kültürlere ya da Batılı olmayan dinlere bağlı olanlara kıyasla çok daha fazladır. Ayrıca İngilizce konuşanlar. Çağdaş yönetimde İngilizce, iktidara bir bilet almak demektir. Bunu pek çok yönden görebilirsiniz. Evet yapısal eşitsizlikler: insanın moralini hakikaten bozacak ölçüde bu gibi konulardan dem vurabiliriz. Ancak vaktim dolmaya başladı. Evet, burada keseyim. Küreselleşme ve daha küresel bir dünyada yönetim, devletçi olmayan ve çok-merkezli bir yönetim. Ancak bu yönetimin bugüne kadar büyük ölçüde demokratik olmayan bir görünümde karşımıza çıktığını görüyoruz. Biraz kötümser bir vurguyla bitiriyorum.

Fuat Keyman: Ben Koç Üniversitesi'nden Fuat Keyman. Bilgi Üniversitesi'nin Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi'nin hazırlamış olduğu sivil toplumu geliştirme projesinin kapanışında beraberiz. Programın yöneticileri Prof. Dr. Nurhan Yentürk ve Yiğit Aksakoğlu, benim de bir konuşma yapmamı istediler. Jan Aart'ın çalışmalarını bildiğim için, ben de bugünlerde yazdığım, küreselleşme bağlamında Türkiye'deki sivil toplumun gelişimi hakkındaki makaleyi sizinle paylaşmak istiyorum. Bu, esasında iki makale; ikisi de İngilizce yazıldı. Bir tanesi Türkiye'de modernleşme ve demokratikleşme süreci içinde sivil toplumun nasıl algılandığı ve nasıl bir gelişim gösterdiğiyle ilgili; sivil toplum perspektifinden baktığımız zaman Türkiye'deki modernleşme ve demokratikleşme sürecini nasıl okuyabiliriz? İkincisi de, Türkiye'de demokratikleşmenin derinleşmesi, modernleşmenin çoğullaşması bağlamında sivil toplumun katkısının ne olabileceği. Bunu sorular kısmında sizinle paylaşabilirim.

1980'lerden itibaren, özellikle 90'larda, hem dünyada, hem de Türkiye'de, hem akademik, hem de kamusal söylemde sivil toplum olgusuna çok ciddi bir ilginin olduğunu ve bunun sürekli arttığını görüyoruz. İki söylem de, sivil toplumu toplumsal değişimin önemli bir düşünsel alanı olarak görüyor; yani sivil toplumdan konuşmak, toplumsal değişimin çok önemli bir alanından konuşmaktır deniyor. Aynı zamanda sivil toplumu küreselleşmenin demokratikleşmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın da önemli bir aktörü olarak görüyor. Jan Aart her ne kadar konuşmasını bu anlamda pesimist olarak bitirse de, sivil toplum küresel ve toplumsal düzeyde belli sorunların çözümünün bir aktörü olarak düşünülüyor. Aslında buradan çıkartacağımız sonuç şu; 80'ler ve 90'larda sivil toplum tartışmasında, sivil toplumun ikili bir niteliği vardı. Bunlardan biri sivil toplumun, toplumsal değişim bağlamında bir düşünme alanı, bir düşünme aktivitesi olarak tanımlanması, bir diğeri de sivil toplumun (Türkiye'de STK'lar diyoruz) demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın önemli bir aktörü olarak tanımlanması. O yüzden sivil toplum başından itibaren düşünsel alan, normatif alan ve aktör olma özelliklerini eşzamanlı olarak bünyesinde taşıyor.

Bu süreç içinde üç önemli olgu, sivil topluma olan ilginin artmasını sağlıyor. Bunlardan bir tanesi, 1970'lerin sonunda başlayan, 80'lerde devam eden, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerindeki demokrasiye geçiş süreci. Latin Amerika'da askeri darbelerden demokrasiye geçiş, Orta ve Doğu Avrupa'da da totaliter veya

otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş süreci. Burada sivil toplumun yeniden canladığını görüyoruz. Zaten 80 ve 90'lardaki sivil toplum tartışmalarına bakıldığında, temel kavramda yeniden canlanma sürecinin tartışıldığını görülüyor. Ama daha da önemlisi, 80'lerden başlayarak günümüze gelen küreselleşme süreci ve bunun toplumlar üzerindeki etkisi. Literatürde, sivil toplumun yeniden canlanmasına bağlı olarak küreselleşmenin etkilerine baktığımızda, bunun iki türlü olduğunu görüyoruz; bunlardan biri, özellikle neo-liberal küreselleşme süreci içinde, devletin toplumda refahı, ekonomik kalkınmayı, çevresel sorunları ve toplumsal sorunları çözmekteki kapasitesinin düşmesiyle birlikte sivil toplumun yeniden canlanma süresi arasındaki paralellik. İkincisi de şu; yine literatüre baktığımızda, 1980 ve 90'larda ekonomiden çevreye, insan haklarından kültürel kimlik taleplerine kadar temel toplumsal sorunların, ulusal ya da yerel düzeyde yaşanmış olsa bile, özünde küresel sorunlar olduğunu görüyoruz. Genel söylem de, 80 ve 90'larda yüzyüze kaldığımız bu küresel sorunlara küresel çözümler üretmemiz gerektiği; bunları üretmeye de devletlerin, varolan temsili demokrasilerin ve onların temel aygıtları siyasi partilerin yeterli olmadığı. Bu durumda üçüncü bir sektöre ihtiyaç duyuluyor, o da sivil toplum sektörü. O yüzden de esasında sivil toplumun yeniden canlanma süreci, aynı zamanda sivil toplumun küreselleşme sürecini de gündeme getiriyor. Bugün literatürde küresel sivil toplum olgusunu konuşanlar, ya da sivil toplumun küreselleşme sürecini çözümlene girişiminde olanlar var.

Sivil toplumun 80 ve 90'lardaki yeniden canlanma süreci sorunsuz değil; kendi içinde çok ciddi sorunları gündeme getiriyor. Literatürde, bu sorunların iki boyutlu olarak tartışıldığını görüyoruz. Bunlardan biri, 80 ve 90'larda sivil toplumun canlanma ve küreselleşme sürecinin, sivil topluma olan ilginin niceliksel artışını sağlamış olması. Fakat bu artış, sivil toplumun toplumsal değişime etkisinde niteliksel bir dönüşüm sağlamıyor; yani bu niceliksel artışın, kendisini niteliksel etkiye dönüştüremediğini görüyoruz. Toplumsal değişime etki etmekte STK'ların etkileri hâlâ minimal düzeyde. Bu yüzden de içsel bir şey.

İkincisi, aynı dönemde sivil toplumun pratiğe sokulmasında, hem öneminin vurgulandığını, hem de suistimal edildiğini görüyoruz. İngilizce'de bu şöyle özetleniyor: "The use of civil society and the abuse of civil society act simultaneously, ...". Yani suistimalle öneminin vurgulanması eşzamanlı oluyor. Suistimal de şu

şekilde oluyor: Sivil toplumun önemini vurgulayan aktörler, sivil toplumun niteliksel etkiye dönüşmesine hiç bir zaman katkıda bulunmuyorlar, ayrıca sivil toplum olgusu, birbirlerine çok zıt ideolojilere ve toplum vizyonlarına sahip aktörler tarafından da kullanılıyor. Bugünkü literatüre ve kamusal söyleme baktığımız zaman, dünyada neo-liberallerin, cumhuriyetçilerin, sosyalistlerin, çevrecilerin, hepsinin sivil toplumdan konuştuğunu görüyoruz. Türkiye’de de, sivil toplumun önemini vurgulamayan hiç bir siyasi aktör yok. Milliyetçi, islami, sosyal demokrat, liberal aktörler, hepsi bunun önemini vurguluyor. Fakat bunun altına baktığımızda, bu aktörlerin kendi ideolojilerini, güçlerini maksimize etmek için sivil toplumu kullandıklarını görüyoruz; sivil toplumun kakınmasına katkıdan ziyade, kendi ideolojilerini toplum içinde maşrulaştırmak, kendi ekonomik, siyasal güçlerini maksimize etmek bağlamında kullanıyorlar. Bu süreç de literatürde suistimal etmek olarak geçiyor.

Nasıl oluyor da sivil toplum niceliksel olarak artarken niteliksel etkiye dönüşme sorunu yaşayabiliyor? Niye sivil toplum kullanılırken suistimale yol açabiliyor? Tüm bunları görmek için, çok kısa olarak sivil toplumun modern toplumlarda da farklı kullanılış biçimleri olduğunu, tanımının farklı referansları olduğunu vurgulayacağım. Charles Taylor’ın “Farklı Sivil Toplum Tarzları” çalışmasına bağlı olarak sivil toplumun taşımış olduğu üç farklı anlamı vereceğim. Bu üç farklı anlamın özellikle Batı modernitesi tarihi içinde farklı dönemlerde etkin oluşunu vurgulayacağım. Ben bu tanımları “sivil topluma minimalist yaklaşım”, “sivil topluma maksimalist yaklaşım” ve “toplumsal sorunları çözme etkinliği olarak sivil toplum” şeklinde ayırıyorum. Minimalist tarzda sivil toplum, devlet denetimi dışındaki tüm gönüllü örgütlerin bulunduğu alana verilen isim. Sivil toplumdan bahsetmek, devletin denetimi dışındaki gönüllü örgütlerden bahsetmek anlamına geliyor. Esasında bu, modernitenin oluşmasında İngiliz modernliğinde, özellikle de Amerikan modernliğinde geçerli olan, Tocqueville, John Locke, David Hume tarafından sürekli olarak vurgulanan bir tanım. Bu tanım içinde tabii ki bir devlet-sivil toplum karşıtlığı var. Fakat sivil toplumla pazar ilişkisini, sivil toplumla ekonomik ve kültürel egemenlik ilişkilerini ve arasındaki bağlantıyı çok fazla vurgulamıyoruz. Bu ilk tanım içinde sivil toplumla demokrasi arasındaki ilişki muğlak kalıyor. Esasında özellikle sivil toplum, devletin dışında pazar ekonomisi ve pazar mekanizması içinde bireyciliğin oluşmasına anlam veren bir etkinliği ortaya çıkartıyor. Bu, Amerikan ve İngiliz modernleşmesinin ilk dönemlerinde görülen bir şey. Ama 1970’ler ve 80’lerde sivil toplumun yeniden canlanma sürecine

baktığımız zaman ve bu süreci Doğu Avrupa ve Latin Amerika'ya referansla düşündüğümüzde, daha gelişmiş bir sivil toplum tanımıyla karşılaşıyoruz. Burada sivil toplum, devlet denetimi altında olmayan, toplumun kendini örgütlemesi ve kendi etkinliklerini koordine etme kapasitesi olarak düşünülüyor. Bu anlamda tabii ki etik ve siyasi bir değer taşımaya başlıyor. Bu değer de, demokratikleşmeyle beraber düşünüyor. O zaman devlet yapısı otoriterken, toplum ve sivil toplum, demokratikleşmenin gelişmesinin temel unsurları oluyor. Bu bağlamda Doğu Avrupa deneyimi çok önemli, çünkü bu deneyim içinde, yani otoriter yapılardan demokrasiye geçiş süreci içinde sivil toplumun kullanılması, bu tanıma uyuyor. Havel'in Çekoslovakya örneğinde ve Konrad'ın Macaristan örneğindeki eserlerine baktığımız zaman, bu sivil toplum anlayışının orada olduğunu görüyoruz.

80 ve 90'larda özellikle Batı modernitelerinde, yani Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da, Kanada'da ortaya çıkan ve sonradan küreselleşen bir sivil toplum anlayışı var ki, bu küreselleşmesi içinde Latin Amerika ve Türkiye'yi etkiliyor. Bu da şu demek; evet, sivil toplum devlet denetiminin dışında, ama, devlet politikalarını ve siyasi tercihlerini etkileme temelinde toplumsal sorunları çözme faaliyeti olarak düşünülüyor. Yani toplumun kendi etkinliklerini koordine etmesi değil, sorunlarını çözüme etkin olması ve bu çözümlerde devlet politikalarını ve siyasi tercihleri etkileme kapasitesi olarak düşünülüyor. Böyle düşünüldüğü zaman, yani bu üçüncü tarz sivil toplum, esasında minimalist ve maksimalist tarzın gerisine giden bir şey. Bu bağlamda sivil toplum, beş tane özellik gösteriyor:

- Bunlardan biri şu; sivil toplumu biz sadece devlet-toplum, devlet-ekonomi karşıtı içinde değil toplumsal sorunların çözümü ekseninde düşünüyoruz. Sivil toplumun varlığıyla toplumsal sorunların çözümüne etkili bir şekilde katkıda bulunmak, birincil olmaya başlıyor.
- Bu bağlamda ikincisi, devlet-sivil toplum karşıtlığından farklı olarak, bu toplumsal sorunları çözme mekanizması içinde, devlet-sivil toplum ilişkiselliği, devlet-siyasi partiler ilişkiselliği vurgulanmaya başlanıyor.
- Üçüncü olarak, böyle olduğu için sivil toplum kendisinin suistimalini engelleyici bir faaliyette bulunuyor. Yani sivil toplumun varlığıyla sivil toplumun niteliksel etkinliği eşzamanlı gittiği için, farklı siyasi ideolojilerin, aktörlerin, sivil toplumu suistimal etmesine karşı bir direnç oluşuyor. Bu anlamda da sivil toplum bir etkinlik alanı haline geliyor.

- Dördüncüsü, bu bağlamda sivil toplum, bireyden ve sadece devlet eksenli haklardan farklı olarak, aktif yurttaşlığı gündeme getiren bir örgütsel alan yaratıyor. Bu anlamda sivil toplumu, toplumsal sorunları çözme süreciyle beraber düşünmek, esasında birey ekseninde yahut da devlet temelli haklar ekseninde aktif yurttaşlığa doğru bir geçiş sağlıyor.
- Beşinci olarak da sivil toplum, toplumsal sorunların çözümü bağlamında demokratikleşmeyi getiren, modernleşmeyi derinleştiren bir aktör ve alana dönüşüyor.

Bu anlamda baktığımız zaman, sivil toplumu düşünürken elimizde iki eksen var. Bir tanesi, devlet denetimi dışında kalan örgütsel bir yaşamın varlığı. İkincisi de toplumsal sorunları çözmeye dayalı, aktif yurttaşlığı hayata geçiren ve bu anlamda demokratik toplumu yaratmaya katkı sağlayan bir aktör.

Bu çerçevede Türkiye'ye baktığımızda ne oluyor? Ben çalışmamda çağdaş Türkiye tarihini bu iki eksen üzerinde okuyorum. Yani devlet denetimi dışındaki örgütsel yaşam, bir de sorunlara çözüm bulma bağlamında aktif vatandaşlığı hayata geçiren bir aktör olarak sivil toplum. Böyle bakınca, 1923'ten bugüne kadar Türkiye'deki modernleşme tarihi üç dönem içinde okunabilir:

- 1923-1980: Cumhuriyet modernliğinin kurulma ve demokrasiye geçiş dönemi. Bu anlamda 1950'lerdeki çok partili demokrasiye geçişin, bu dönemselleştirmede çok fazla etkisi olduğunu düşünmüyorum.
- 1980-2000: Sivil toplumun niceliksel olarak canlanma ve topluma yaygınlaşma dönemi.
- 2000'den bugüne: sivil toplumun küreselleşme ve kendisini etkin bir aktöre dönüştürme süreci.

1923-80 dönemine baktığımızda, çok kısa olarak şunu söyleyebiliriz. Osmanlı döneminin son zamanlarında başlayan bir modernleşme süreci var, ama 1923 bir kırılma noktası yaratıyor. Bu kırılma noktası, Türk modernleşmesini ulus-devlet kurma sürecine dönüştüren bir modernleşme anlayışı. Ulus-devlet temelli olarak da toplumu modern bir topluma dönüştürme projesi. O yüzden de farklı referanslar verebiliriz, Şerif Mardin, Nilüfer Göle, Kemal Karpat, Çağlar Keyder, Ergun Özbudun, Feroz Ahmad gibi. Ama ortak özellik, Türk modernleşmesinin devlet temelli olması ve

yukardan aşıya toplumu modern bir topluma dönüştürme projesini içermesi. Bu proje dört ayağa dayanıyor:

- Biri, devletin, toplumu dönüştürme projesinin egemen aktörü olması. Yani Türkiye’de güçlü bir devlet geleneğinin kurulması. Toplumsal değişimin ana aktörü olarak devletin olması.
- İkincisi, hızlı kalkınma, hızlı modernleşme bağlamında ağlar Keyder’in vurguladığı ulusal kalkınmacılık projesi. Yani Türkiye’nin az gelimi, eğitimsiz, fakir bir toplumdan hızlı bir Şekilde –bunun altını çizmek lazım- modern bir topluma geçmesi, modernleşmesi. Ulusal anlamda, total anlamda, bütün bir toplum olarak kalkınması. Buna ulusal kalkınmacılık deniyor, devlet elinde.
- Üçüncüsü, organik toplum vizyonu. Yani Türk toplumunun birey temelli, bireysel hak ve özgürlüklere dayalı, ama marksist anlamda sınıf temelli ve sınıf çıkarlarına bağlı olmayan, ama topluma katkıda bulunan, ulusal kalkınmacılığa, modernlemeye katkıda bulunan örgütlerden oluşması. Köylü, ifti örgütleri, ya da doktor, ğrenci, ğretmen örgütleri gibi, herkesin kendi mesleği içinde topluma hizmet vermesi. Bu anlamda biraz Durkheim’a, biraz Eflatun’a, biraz Jean-Jacques Rousseau’ya benzeyen organik toplum anlayışı. Bireye yahut sınıfa dayalı değil, hizmetlere ve i alanına dayalı.
- Dördüncüsü de, bu organik toplum vizyonuyla ulusal kalkınmacılığı birleştiren ve Türkiye’nin modernleşmesinin taşıyıcı gücü olan cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı. Yani bir vatandaş olarak Türkiye’deki herkesin devlete, topluma, ağdalamaya karşı görevlerinin, bireysel hak ve özgürlüklerden önce gelmesi. Normatif anlamda devlete ve topluma karşı görevler ve yükümlülüklerin, bireysel özgürlüğe göre öncelik taşıması.

Bu sürece böyle baktığımızda, sivil toplumu da bu sürecin merkezine oturttuğumuz zaman Şunu görüyoruz; 1923-80 arası Türkiye’de sivil toplumun çok çok az geliştiğini, hatta olmadığını söyleyebiliriz. Devlet-merkezci, yukarıdan aşıya doğru dört parametrede ilerleyen modernleşme, her ne kadar 1945’te çokpartili sisteme geilse bile, bu parametreler (güçlü devlet, ulusal kalkınmacılık, organik toplum ve cumhuriyetçi vatandaşlık) devam ettiği sürece, devlet denetiminin dışında sivil bir aktiviteyi ne alan olarak, ne de aktör olarak ortaya çıkartıyor. Siyasi anlamda katılımcılığın çok az, hatta minimum düzeyde olduğu, sosyal anlamda toplumsal sorunlara zmlle ilişkili olarak aktif vatandaşlığın hayata geiriliinin çok sınırlı ve

düşük olduğu, sivil anlamda da bireysel hak ve özgürlüklerin ve demokratikleşmenin yaşama geçirilmesinin çok sınırlı olduğu bir dönemden bahsediyoruz. Fakat altının çizilmesi gereken nokta, sivil anlamda bunun olmasıyla birlikte, sivil toplumun bir ayağı olan örgütsel yaşamın çok zenginleşmiş olması. O anlamda belki sivil toplum 1923-80 döneminde oluşmıyor; biraz evvel söylemiş olduğum üç sivil toplum tanımını düşünürsek, minimalist anlamda, devlet denetiminin dışındaki sivil alan olarak bile oluşmuyor, ama örgütsel yaşam, derin bir şekilde devam ediyor. Bu nasıl oluyor? Profesyonel organizasyonlarla, Köy Enstitüleriyle, hemşeri örgütleriyle devam ediyor. Bu anlamda örgütsel yaşam, modernleşme sürecinin taşıyıcı ögesi, modernleşme sürecine hizmet veren bir alan olarak düşünülüyor.

Sivil toplum bağlamındaki esas kırılma, 1980'lerle başlayıp, 2000'lere kadar devam ediyor. Bu süreçte akademik ve kamusal söylemde yapılan çalışmalara baktığımızda, sivil toplumun ortaya çıktığını, yaygınlaştığını, hatta küreselleştiğini görüyoruz; devlet dışında örgütsel yaşama olan vurgunun, toplumun kendini örgütleme ve kendi faaliyetlerini koordine etme kapasitesi ve toplumsal sorunlara çözüm bağlamındaki vurgunun arttığını görüyoruz. Bu tabii, ulusal kalkınmacılığın iflasıyla, modernleşme anlayışındaki krizle, organik toplumun çökmesiyle, cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının meşruiyet krizine girmesiyle oluyor. Fakat bunların ortaya çıkardığı olgu, bu dönemde sadece sivil toplum değil. Daha da önemlisi, kimlik temelli çatışmalar, talepler ve tanınma siyasetinin Türkiye'de siyasetin göbeğine oturması söz konusu oluyor. Buradaki temel iki referanstan biri, islami kimliğin yükselmesi, siyasallaşması, ekonomikleşmesi, kültürelleşmesi ve bu anlamda kimlik talebinin tanınma politikası temelinde siyasetin göbeğine oturması, diğeri de etnik kimliğin yeniden canlanması; etnik kimlik temelinde Kürt sorunun siyasallaşması, hatta teröre dönük şekilde etnik bir iddiaya girişmesi, PKK ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında yaşanmış olan düşük yoğunluklu savaş. 80 ve 90'lar döneminde Türk modernleşmesinin krizi, bir taraftan sivil toplumun önemine olan vurgu sivil toplumun niceliksel yaygınlaşmasını yaratırken, diğer taraftan siyasi anlamda kimlik taleplerini ve tanınma politikalarını, siyasetin merkezine yerleştiriyor. Böyle olduğu için, bu dönemde birinci tarz sivil toplumu, yani devlet denetimi dışında örgütsel yaşama olan vurguyu görmekle birlikte, sivil toplumun aynı zamanda suistimaliyle de karşılaşıyoruz. Siyasi aktörler, yani Kürt kimliği temelli partilerden islami temelli partilere, merkez sağ partilerden merkez sol partilere kadar tüm partiler, sivil toplumun öneminden ve

yaygınlaşmasından bahsediyorlar, ama hepsi de sivil toplumu kendi vizyonlarının ve güçlerinin temelinde suistimal ediyorlar. O yüzden de 1980-2000 yılları arası, Türkiye’de sivil toplumun niceliksel olarak canlandığı fakat suistimal edildiği, etkisini niteliksel hale dönüştüremediği bir dönem olarak düşünülebilir. Ancak 2000’den sonra olan değişimler, sivil toplumu üçüncü tarz içinde ortaya çıkartıyor. Sivil toplum kendisini ancak bu yıllardan sonra kimlik temelli siyasetlerden ayrıştırıyor ve aktif yurttaşlığı yaşama geçirme etkinliğine giriyor; suistimale karşı mücadeleye başlıyor; toplumsal sorunların çözümüne dönük bir alan ve bir aktöre dönüştürme sürecine giriyor.

Burada, sivil toplumun kendi etkinliklerinin yanı sıra Türkiye’nin geçirmiş olduğu üç süreç çok önemli:

- Bunlardan bir tanesi, Jan Aart’ın IMF’ye referansla söylemiş olduğu şey: 2001 ekonomik krizi ve sonrasındaki devlet-toplum ve devlet-ekonomi ilişkilerinin, yani devlet yapısının değiştirilmesi ve yeniden yapılanması zorunluluğu, bu anlamda da demokratik, şeffaf ve sorumlu devletin yeniden inşası sürecinin sivil toplumsuz ve katılımcı demokrasisiz olamayacağı anlayışının yavaş yavaş yaygınlaşması. Bu, sivil toplumu, merkez sağ ve merkez sol partiler kadar kimlik temelli taleplerden de ayrıştırma fonksiyonu görüyor.
- Aynı şekilde 1990’da başlayan ve 2000’de derinleşen, 2004’te de önemli bir kademeye ve dönüm noktasına gelen Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri; tam üyelik müzakerelerinin başlaması. Bu, sivil toplumun üçüncü anlamdaki önemini ortaya çıkartıyor.
- Üçüncüsü de, 3 Kasım seçimlerinden sonra ortaya çıkan durum; Türkiye’nin dönüşüm sürecinde artık siyasi partilerin temsili demokrasi değil, katılımcı demokrasinin bir çözüm olabileceğine ikna olmaları. Her ne kadar sivil toplumu suistimal etme sürecini yaşasalar da, siyasi aktörler içinde sivil toplumun toplumsal sorunların çözümü bağlamında önemli bir aktör olması gerekliliğini anlıyorlar. Bu da, Marmara depreminden başlayarak bugüne gelen süreçte çok önemli oluyor.

2000’li yıllarda esasında Türk modernleşmesinin demokratikleşme sürecini yaşıyoruz. Türk modernleşmesinin demokratik dönüşümünde sivil toplumun merkezi konuma gelme sürecini görüyoruz. Fakat ilginç olan, bu şekilde ortaya çıkmasının, sivil toplum

tartışmasını da gündeme getirmesi; sivil toplum nedir, nasıl etkili hale gelebilir, toplumsal sorunlara çözüm bağlamında aktif vatandaşlığı yaşama geçirebilmede etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır soruları gündeme geliyor.

Sonuç olarak şöyle bir şey söylemek istiyorum; Osmanlı'nın son dönemlerinden bugüne gelen Türk modernleşmesi örgütsel bir yaşamı içerse de, 1980'lerden bugüne Türkiye'de giderek artan bir sivil toplum konuşması ve söylemi de olsa, benim üçlü ayrıştırmam içinde, üçüncü anlamdaki sivil toplum, henüz çok yeni. 2000'li yıllar içinde ortaya çıkmış bir sivil toplumdur, kendi bağlamı içinde yeni bir alandan, bir aktörden söz ediyoruz. Bu aktörün etkili olabilmesi için üç boyutlu bir tartışmaya sokulması süreci var:

- STK'lar bağlamında örgütsel yaşam olarak sivil toplum ve kapasite gibi örgüt sorunları.
- Sivil toplumun demokratik toplum yönetimine etkisi.
- Toplumun bilgilendirilmesi, farklı siyasi tercihlerin yapılması, toplumsal sorunlara farklı siyasetlerin üretilmesi bağlamında sivil toplumun kamusal yolu. Yani sivil toplumun alternatif bilgi üretme ve katılımcı demokrasiyi alternatif bilgi temelinde yaşama geçirme rolü.

2000'li yıllar içinde Türkiye'de bu şekilde üç boyutlu bir sivil toplum tartışması oluşuyor. Bunun yaşama geçirilebilmesi için sivil toplumun kendi içinde tartışılması lazım; ne şekilde etkili bir aktöre dönüştürülebilir tartışmasını yapmamız gerekiyor. Biz bu anlamda bugün, sivil toplumun niceliksel artıştan niteliksel etkiye dönüşmesini yaşıyoruz.